

ศูนย์คุ้มครอง :

เครือข่ายเกษตรผสมผสานที่นครพนม

นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

A540.JT3

ก991ต

2547

ศูนย์คุ้มครอง เครือข่ายเกษตรผสมผสาน นครพนม

นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

โดย

ไกรเลิศ ทวีกุล

ประภัสสร เตชะประเสริฐวิทยา

WA 540.JT3 ก991๙ 2547

BK0000000688

ศูนย์คุ้มครอง : เครือข่ายเกษตรผสมผสาน...

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
กระทรวงสาธารณสุข
สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

ศูนย์ตุ้มโฮม : เครื่อง่ายเกษตรผสมผสานนครพนม

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)
ชั้น 2 อาคารด้านทิศเหนือสวนสุขภาพ
(ถ.สาธารณสุข 6) ภายในบริเวณกระทรวงสาธารณสุข
ถ.ติวานนท์ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000
โทรศัพท์ 0-2590-2304 โทรสาร 0-2590-2311
ตู้ ปณ. 9 ปณฝ. ตลาดขวัญ นนทบุรี 11002

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)
กระทรวงสาธารณสุข

ที่ปรึกษา

เสรี พงศ์พิศ

อำพล จินดาวัฒนะ

อุกฤษฏ์ มลิินทางกูร

กรรณิการ์ บรรเทิงจิตร

ปิติพร จันทรทัต ณ อยุธยา

สังเคราะห์และเรียบเรียง

ไกรเลิศ ทวีกุล และประภัศสร เตชะประเสริฐวิทยา

บรรณาธิการ

นิรชรา อัครวีรากุล

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน 2547

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

ISBN 974-92469-8-5

พิมพ์ที่ บริษัท สามดีพริ้นตังฮือคิวเปเมนท์ จำกัด

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
โอกาสและช่องทางคือสิ่งที่ต้องผลักดันให้กับเกษตรกร	7
หลากหลายวิชาการสู่การปฏิบัติ	8
ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน...	
ต้นแบบงานพัฒนาของ ธกส.	9
ได้แนวทาง เริ่มขับเคลื่อนกลุ่มเครือข่าย	11
หลากหลายแหล่งความรู้เชื่อมโยงสู่กิจกรรม	12
ความรู้ด้านอาชีพอย่างเดียว แก้ปัญหาหนี้สินไม่หมด	15
ศูนย์คุ้มโฮม : รวมใจ ร่วมกัน แบ่งปันและเกื้อหนุน	16
กิจกรรมดีและเด่นที่ช่วยสมาชิกได้	16
การจัดการของศูนย์คุ้มโฮม : รวมแล้วกระจายให้คล่องตัว	21
โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์...โรงเรียนแห่งพลังในชุมชน	22
ร่วมทำปุ๋ยอินทรีย์ : ยุทธวิธีการรวมคนสู่การสร้างพลัง	27
ข้าวอินทรีย์ที่ผลิตได้...ทั้งขาย ทั้งกิน และทำพันธุ์	30
กิจกรรมนำสู่การพัฒนาเพื่อเครือข่ายพึ่งตนเอง	32
พัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง เชื่อมโยงสู่เครือข่ายภายนอก	35
เกษตรผสมผสาน ทั้งแหล่งอาหารและรายได้	38
ผลิตภัณฑ์การแปรรูป...ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายได้	40
โรงผสมอาหารสัตว์...ทางออกปัญหาอาหารแพง	42
ความสำเร็จ...ก้าว揚ที่สำคัญ	46

คำนำ

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) มีหน้าที่สนับสนุนกระบวนการสมัชชาสุขภาพเพื่อให้ทุกฝ่ายในสังคมได้มีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพพร้อมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวการสร้างสุขภาพในทุกระดับอย่างกว้างขวาง

ปี พ.ศ.2547 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนงบประมาณให้สปรส.ดำเนินการสังเคราะห์นวัตกรรมการสร้างสุขภาพที่คนเล็ก คนน้อยทั่วประเทศได้ร่วมกันสร้างขึ้นอย่างหลากหลายเพื่อนำมาสู่การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้วยช่องทางต่างๆ

บทเรียนจาก “ศูนย์ตุ้มโฮม: เครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม” ที่ปรากฏใน หนังสือเล่มนี้เป็น 1 ในจำนวนทั้งหมด 57 เรื่องที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างผู้สังเคราะห์เรื่องอื่นๆ นักวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการเติมเต็มด้านแนวคิดและประสบการณ์จากหลากหลายมุมมอง

สปรส. ขอขอบคุณ สสส. และทุกท่านที่มีส่วนในกระบวนการสรรค์สร้างผลงาน และสร้างสุขในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนเจ้าของเรื่องราวที่ได้อุทิศชีวิตและจิตวิญญาณในการสังสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ และสร้างงานเพื่อเป็นบทเรียนอันทรงคุณค่าแก่สังคมไทยมาโดยตลอด

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

กันยายน 2547

ศูนย์ตุ้มโฮม: เครือข่ายเกษตรผสมผสาน นครพนม

เครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม เป็นกลุ่มเกษตรกรระดับรากหญ้ากลุ่มหนึ่งที่พยายามรวมตัวกันแก้ไขปัญหาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ ที่กระทบกับเกษตรกรโดยตรง จากการที่ทำกิจกรรมอย่างโดดเดี่ยว ได้เริ่มมาร่วมสร้างกลุ่มสร้างเครือข่ายจนเกิดหลากหลายกิจกรรมที่แก้ไขปัญหาให้กับเกษตรกรโดยตรง การก้าวเดินที่มั่นคงมีปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเกื้อหนุน คือหน่วยงานหนึ่งของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) บทเรียนและประสบการณ์ของกลุ่มระดับรากหญ้าเหล่านี้ จะเป็นกรณีหนึ่งที่นำเรียนรู้ นำประยุกต์ใช้ และนำไปเผยแพร่

โอกาสและช่องทางคือสิ่งที่ต้องผลักดันให้กับเกษตรกร

หากมองภาพรวมของจังหวัดนครพนมแล้ว หลายคนคงนึกถึงดินแดนที่ติดลำน้ำโขงที่อุดมสมบูรณ์ ปริมาณน้ำฝนที่ตกในภาคมาก

ถึง 2,000 มิลลิลิตรต่อปี คงจะส่งผลให้เกษตรกรทำมาหากินได้อย่างเพียงพอ แต่มองในภาพจริงแล้ว เกษตรกรก็ยังคงเป็นกลุ่มอาชีพที่มีรายได้น้อย โอกาสการแข่งขันด้านต่างๆ มีไม่มาก การเข้าถึงการให้บริการของรัฐยังต้องได้รับการผลักดัน

ในปี พ.ศ.2536 ผู้เชี่ยวชาญจากประเทศเบลเยียม ได้มาเยี่ยมพื้นที่ในเขตจังหวัด ยโสธร นครพนม มุกดาหาร ร้อยเอ็ด และได้เห็นปัญหาความยากจนเหล่านั้น จากการศึกษาและดูงานในแนวลึก จึงเกิดแนวคิดและแรงผลักดันให้เกิดโครงการที่จะเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมเกษตรผสมผสาน โดยการที่รัฐบาลเบลเยียม (Belgium Administration for Development Cooperative : BADC) ได้ให้ความช่วยเหลือผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในการส่งเสริมและสนับสนุนการทำเกษตรแบบผสมผสานดังกล่าว ใน 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด ยโสธร ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร รวมทั้งพื้นที่ขยายใหม่ในจังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งสำนักงาน “โครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ตั้งอยู่ที่จังหวัดมุกดาหาร เมื่อโครงการสิ้นสุดลง ธกส. ยังได้ดำเนินการต่อ ภายใต้ชื่อ “ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน (Support Unit)”

หลากหลายวิชาการสู่การปฏิบัติ

ในช่วงเริ่มโครงการ เกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมโครงการต้องผ่านการประชุม 5 หลักสูตร อย่างเช่น ลุงมณี วงศ์ตาทำ ผู้นำกลุ่มเครือข่าย

ช่ายนาแก นครพนม เล่าว่า กว่าจะได้ลงมือทำต้องผ่านการอบรมทางด้านการเกษตรแบบผสมผสาน การเลี้ยงปลา การเลี้ยงสัตว์ปีก การเลี้ยงสุกร และการปลูกพืชในระบบการเกษตรแบบผสมผสาน จากนั้นจึงได้กู้ยืมเงินจาก ธกส.มาขุดบ่อเลี้ยงปลา ช่วงนั้นเป็นโครงการพิเศษ ลุงมณีบอกว่า ธกส. คิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เริ่มไปได้ดี

ในช่วงปี 2541 เป็นช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ได้ส่งผลให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ในขณะที่ข้าวของและต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เหตุการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกร หลายคนประสบปัญหาหนักจนเลิกกิจกรรม บางคนแก้ปัญหาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หลายคนมีปัญหาด้านการจำหน่าย ปัญหาแรงงานที่ผู้คนมุ่งสู่อเมืองใหญ่ เริ่มประดังเข้ามา ซึ่งการแก้ปัญหาทั้งหมดนี้เป็นการทำแบบต่างคนต่างทำ

ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน...ต้นแบบงานพัฒนาของ ธกส.

เวลาไปตามหมู่บ้านต่างๆ จะมองเห็นพนักงานกลุ่มหนึ่งใส่เสื้อสีแดง ใส่หมวกกันน็อค ซีมอเตอร์ไซด์ ช่วงหลังเสื้อฟอร์มสีแดง เปลี่ยนเป็นสีเขียว พร้อมปักตัวหนังสือว่า “ธนาครพัฒนาชนบท” นี่เป็นรูปแบบหนึ่งที่ธนาครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) พยายามจะก้าวไปสู่สถาบันการเงินเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรให้ดีขึ้นจริงๆ หากแต่ว่าการเปลี่ยนเสื้อ เปลี่ยนเครื่องแบบแต่งกาย ไม่

ได้ทำให้ภาพของสถาบันเปลี่ยนไปจากเดิมในสายตาของเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรหลายคนบอกว่า “เห็นหนุ่มเสื้อเขียวมาราวเดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม ต้องหลบไว้ก่อน” ซึ่งระยะนี้เป็นช่วงที่ต้องชำระเงินคืนธนาคาร

ในทางตรงข้าม หากแต่ว่าการเปลี่ยนรูปแบบการทำงานโดยการเข้าไปมีบทบาทให้คำปรึกษา คำแนะนำ ส่งเสริมการผลิต การรวมกลุ่ม และการตลาด รวมทั้งสิ่งที่เกษตรกรต้องการจริงๆ ต่างหากที่จะเปลี่ยนภาพของสถาบันได้ คุณยุทธนา เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานเล่าว่า “อยากให้เห็นแต่ละสาขา หรือทุกจังหวัด ทำงานแบบศูนย์ประสานโครงการอย่างนี้ แต่การขับเคลื่อนต้องลำบาก เพราะ ธกส. เป็นองค์กรใหญ่”

งานเชิงรูปแบบการพัฒนา เจกเช่น ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสานสังกัดกลุ่มสนับสนุน สจส. ฝ่ายส่งเสริมการเรียนรู้ ช่วงแรกๆ ที่ทำงานยังมีพนักงานสภาพเป็นธกส. อยู่ยังคิดไม่ออกว่าจะช่วยเหลือและร่วมกันหาทางออกให้เกษตรกรอย่างไร คุณคำดวง ไชยศรี พนักงานของศูนย์ประสานงาน เล่าว่า “เกษตรกรเจอปัญหาที่รวมเป็นประเด็นหลักๆ ได้ คือต้นทุนการผลิตสูง ขายผลผลิตไม่ได้ ทำคนเดียวอยู่คนเดียว หาทางออกไม่ได้ และเริ่มท้อแท้ ขณะที่พนักงานของเราก็เริ่มงง จะทำอย่างไร เนื่องจากไม่เคยทำมาก่อน แต่ก็หารู้กันว่า ต้องสนองตอบตามความคิดของเกษตรกร”

การทำงานของพนักงานโครงการเริ่มขยับเป็นขั้นตอนจากเนื้อหาของ ธกส. ที่ปล่อยสินเชื่อ ส่งเสริม แล้วติดตามการคืนเงินมาเป็นงานเชิงพัฒนาชนบทมากขึ้น ดังนั้นกิจกรรมและกลยุทธ์การทำงานจึงแตกต่างจากธกส. เป็นอย่างมาก คุณยุทธนา ผู้ประสานงานในเขตนครพนม กล่าวว่า “หลายคนมองว่าเราทำงานคล้าย เอ็น จี โอ ที่มอง

เห็นประโยชน์ของเกษตรกรและกลุ่มชุมชนเป็นตัวตั้ง” จากสภาพพนักงานที่ “งง” กับกระบวนการงานพัฒนา เริ่มหาวิธีการ เปลี่ยน “งง” เป็น “งาน” ด้วยการหารือกัน และได้บทสรุปว่าต้อง :

- 1) ศึกษาดูงานชุมชนทั้งตนเอง เช่น กลุ่มอินแปง สกลนคร
- 2) หาองค์ความรู้จากวิทยากร กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมแบบมีส่วนร่วม
- 3) ค้นหาผู้มีประสบการณ์มาช่วย

การดูงาน การเข้ารับการฝึกอบรม การพูดคุยกับผู้รู้และมีประสบการณ์ของพนักงานศูนย์ประสานงานจึงได้เริ่มขึ้น ผู้จัดการปัญญาบอกว่า “ผมชอบแสวงหาความร่วมมือ และกิจกรรมที่เหมาะสมต่อเกษตรกร ในการนำมาให้พวกเราได้มีทางเลือก และทดลองทำ บางกิจกรรมเป็นสิ่งที่สร้างให้เกษตรกรคิดต่อ มีอะไรทำต่อเนื่องเยอะ ไม่ใช่รูปแบบที่สำเร็จมา เปิดใช้แล้วจบ ไม่ทำให้คิดต่อ ไม่คิดต่อทำต่อ ก็ไม่มีอะไรใหม่ เกษตรกรก็ซื้อเขาเหมือนเดิม จนเหมือนเดิม การรวมกลุ่มช่วยกันคิดช่วยกันทำ ก็ขาดหายไปชุมชน”

ได้แนวทาง เริ่มขับเคลื่อนกลุ่มเครือข่าย

ความคิดรวบยอดได้เกิดประกายในกลุ่มคนทำงานของศูนย์ประสานงาน ที่จำเป็นต้องถ่ายทอดและขยายสู่กลุ่มเครือข่ายในแต่ละจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินการ แรกๆ พนักงานยังไม่คล่องพอ ทีมงานวิทยากรกระบวนการจากภายนอกเข้ามาจุดประกายช่วยให้กับตัวแทนเกษตรกร จังหวัดละ 8 คน ในพื้นที่มุกดาหาร อานาจเจริญ นครพนม

สกลนคร กาฬสินธุ์ ยโสธร และร้อยเอ็ด โดยเป็นการเปิดเวทีขยายความคิด การรวมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ด้านต่างๆ ซึ่งเวทีดังกล่าวได้เกิดขึ้นเมื่อ 29 พฤษภาคม - 1 มิถุนายน 2547 ที่จังหวัดมุกดาหาร

หลังจากตัวแทนเกษตรกรได้เข้าร่วมเปิดเวที เปิดแนวคิดหาทิศทางแก้ไขปัญหาลแล้ว กระบวนการขับเคลื่อนกลุ่มเครือข่ายในแต่ละจังหวัดได้เกิดขึ้น โดยเริ่มที่กลุ่มเกษตรกร ลูกค้า ธกส. ที่จังหวัดมุกดาหาร เมื่อ วันที่ 17 มิถุนายน 2543 และปิดด้วยเวทีสุดท้ายที่จังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อ 27 มกราคม 2544 ผู้จัดการปัญญา เสริมว่า “กระบวนการดังกล่าวได้เปิดโลกทัศน์ทั้งตัวเกษตรกร และตัวพนักงานเอง เรา รู้จักเขามากขึ้น รู้ปัญหามากขึ้น รู้จักวิธีค้นหาสาเหตุของปัญหา และที่สำคัญมุมมองที่แตกต่างกันจะขยับมาเป็นทิศทางเดียวกัน เพื่อจะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร”

หลากหลายแหล่งความรู้เชื่อมโยงสู่กิจกรรม

สมาชิกของเครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม ที่มีศูนย์คุ้มโฮมเป็นจุดเชื่อมร้อยแต่ละกลุ่มย่อยเข้าหากัน มีพื้นฐานคล้ายกัน คือ

- 1) เป็นสมาชิกจากโครงการเกษตรผสมผสาน
เครือข่าย - เบลเยี่ยมเดิม
- 2) เป็นลูกค้ากู้เงินปกติจาก ธกส. ที่ดำเนินกิจกรรมเกษตรผสมผสาน
- 3) เป็นเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานที่ยินยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขของกลุ่ม

นอกจากสมาชิกมีพื้นฐานคล้ายกันแล้ว ทุกคนยังมีความต้องการที่คล้ายกัน คือรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาและทราบความเคลื่อนไหวของมวลหมู่สมาชิก

เมื่อมีกลุ่ม มีเพื่อน ข่าวสาร และความเคลื่อนไหวต่างๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ต้องการกิจกรรมที่คิดค่าใช้จ่าย-และเพิ่มรายได้ แหล่งความรู้ และวิชาการต่างๆ ได้ถูกรวบรวม และนำเสนอ เพื่อเลือกสรรว่า เป็นความต้องการของสมาชิกแท้จริงหรือไม่ และกิจกรรมพร้อมแหล่งการเรียนรู้ได้ถูกกำหนดด้วยสมาชิกดังนี้ :

กิจกรรมการฝึกอบรม	แหล่งการเรียนรู้
● ปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยหมักชีวภาพ	⇒ ศิริระอโคก จ.ศรีสะเกษ ของใช้ในครัวเรือน
● อาหารสัตว์	⇒ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
● แปรรูปปลา	⇒ กรมประมง
● แปรรูปเนื้อสัตว์ น้ำผลไม้	⇒ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สกลนคร

ผู้จัดการปัญญา ได้กล่าวเสริมว่า “นอกจากนี้ก็ได้มองฯ หาแหล่งความรู้ แหล่งเทคโนโลยี เพิ่มเติม เพื่อหาสิ่งดีๆ ที่เหมาะสมมาเสนอต่อสมาชิก งานวันเกษตร งานแสดงต่างๆ ผมชอบไปดู ดูแล้ว ก็นำมาประยุกต์ใช้ในงานส่งเสริมเกษตรกร”

ดังนั้นกิจกรรมอันหลากหลายของเครือข่าย จึงมีให้เห็นอย่างมากมาย ซึ่งพอจะแบ่งเป็นหมวดหมู่ต่างๆ ได้ดังนี้

หมวดกิจกรรม	กิจกรรมต่างๆ
1) ระดมทุน	<ul style="list-style-type: none"> ● เงินหุ้น ● สัจจะออมทรัพย์
2) ลดค่าใช้จ่าย	<ul style="list-style-type: none"> ● ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ ● ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยเม็ด ● โรงผสมอาหารสัตว์ ● ของใช้ในครัวเรือน <ul style="list-style-type: none"> ☐ น้ำยาล้างจาน ☐ สบู่ ☐ แชมพู ☐ น้ำยาซักผ้า
3) เพิ่มรายได้	<ul style="list-style-type: none"> ● แปรรูปผลผลิต <ul style="list-style-type: none"> ☐ ปลา ☐ หมู ☐ เป็ด ☐ ไก่ ☐ ผลไม้ ● พืชผักปลอดสารพิษ ● ข้าวสารบรรจุถุง
4) เรียนรู้ร่วมกัน	<ul style="list-style-type: none"> ● โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์
5) เพื่อสังคม	<ul style="list-style-type: none"> ● วันเฉลิมพระชนมพรรษา <ul style="list-style-type: none"> ☐ อาหารกลางวันเด็ก

ความรู้ด้านอาชีพอย่างเดียว แก้ปัญหาหนี้สินไม่หมด

เกษตรกรหลายคนเริ่มหมดหวัง หลายคนเป็นหนี้ค้ำกับธนาคาร บางรายไม่สามารถกู้เงินมาปรับปรุงกิจกรรมของตนได้ ส่วนใหญ่มองว่าความล้มเหลวในการทำกิจกรรมดังกล่าวควรมีกรรมร่วมกันเพื่อที่จะแก้ไขปัญหา ขณะเดียวกันแกนนำหรือผู้นำเกษตรกรที่ได้รับการอบรมแล้ว พร้อมทั้งจะถ่ายทอดความรู้สู่เพื่อนเกษตรกรที่ได้ดั่งนั้นสมาชิกโครงการจึงเสนอให้มีการจัดตั้งกลุ่มในการแลกเปลี่ยนความรู้ และร่วมมือกันแก้ปัญหาของสมาชิกต่างๆ

ในการพัฒนาไปสู่กลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของสมาชิกด้านหนี้สินและรายได้ ได้เกิดขึ้นแล้วในแต่ละจังหวัด โดยมีจัดตั้งเป็นศูนย์เครือข่ายที่เป็นศูนย์รวมและประสานงานระหว่างกรรมการ หน่วยงานกับมวลหมู่สมาชิก แต่ละศูนย์กลางเครือข่ายได้ตั้งชื่อที่เป็นมงคลและรวมใจเป็นหนึ่งเดียว ที่จะกระตุ้นพลังของสมาชิกให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังต่อไปนี้

ยโสธร	มีชื่อว่า	ศูนย์ฮ่วมก่อ ฮ่วมสร้าง
มุกดาหาร	มีชื่อว่า	ศูนย์รวมใจเผ่าไทเมืองมุก
ร้อยเอ็ด	มีชื่อว่า	ศูนย์ฮักแพงแบ่งปัน
สกลนคร	มีชื่อว่า	ศูนย์เกษตรผสมผสานสกลนคร
กาฬสินธุ์	มีชื่อว่า	ศูนย์รวมใจไทกาฬสินธุ์
นครพนม	มีชื่อว่า	ศูนย์คุ้มโฮม

ศูนย์คุ้มโสม : รวมใจ ร่วมกัน แบ่งปันและเกื้อหนุน

เกษตรกรในจังหวัดนครพนมที่เป็นสมาชิกของศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน ได้ร่วมหารือและจัดตั้งเครือข่ายเกษตรผสมผสาน จังหวัดนครพนมขึ้นมา โดยมีศูนย์ประสานงานที่ศูนย์คุ้มโสม บ้านดงหมู อ.เมือง จ.นครพนม ติดถนนนครพนม-มุกดาหาร คุณสถาพร มณีโชติ ประธานกลุ่มเครือข่ายนครพนมได้เล่าให้ฟังว่า “การจัดตั้งกลุ่มมีการประสานให้กับหลายฝ่าย ทั้งกลุ่มเกษตรกร ธกส. ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน สถาบันการศึกษา ภาครัฐ และเอกชน โดยมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ประสบการณ์ ร่วมกัน แก้ไขปัญหาของสมาชิก ร่วมกันซื้อ ช่วยกันขาย ช่วยระดมทุนให้กลุ่มเครือข่ายมีมากขึ้น รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในอันที่ช่วยสนับสนุนเครือข่ายและสมาชิก”

ศูนย์คุ้มโสม นครพนม มีสมาชิกกระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ และแต่ละอำเภอจะมีหัวหน้าคอยประสานงาน กระตุ้นและสนับสนุนกิจกรรมให้เกิดขึ้น ดังเช่น อำเภอ บ้านแพง โพนสวรรค์ ปลาปาก เรณูนคร และอำเภอเมืองนครพนม ซึ่งแต่ละอำเภอก็มีกิจกรรมเด่นๆ ที่หลากหลายทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน

กิจกรรมดีและเด่นที่ช่วยสมาชิกได้

จากการที่ได้พบประแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิก แคนนำและเจ้าหน้าที่ของศูนย์เครือข่ายมีมากขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความต้องการที่จะแก้ปัญหาความยากจน และหนี้สินของสมาชิก การที่

สมาชิกได้ฝึก ได้อ่าน ได้ฟัง ได้บันทึก ได้แลกเปลี่ยน จึงเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้และฝึกกิจกรรมที่จะช่วยให้เกิดรายได้ เกิดกิจกรรมที่สนองต่อต่อสุขภาพของครอบครัวและชุมชนมากขึ้น รวมทั้งเกิดการปฏิบัติด้วยสมาชิกและกลุ่มเอง กิจกรรมที่เด่นและทำอย่างต่อเนื่องดังเช่น

1) เกษตรผสมผสาน ทั้งแหล่งอาหาร และรายได้

สมาชิกส่วนใหญ่ของศูนย์ตุ้มโฮม มีกิจกรรมเกษตรผสมผสานที่ทางโครงการไทย-เบลเยียม ได้ศึกษาและออกรูปแบบที่หลากหลายเหมาะสมต่อสภาพพื้นที่ของเกษตรกร ซึ่งส่วนประกอบหลัก คือ บ่อปลา หมู ไก่ และปลูกพืชผัก ไม้ผลตามขอบบ่อ ในบ่อปลายังมีการเลี้ยงหอยขม กุ้งฝอย ที่สามารถทำรายได้เป็นอย่างดี

ลุงมณี วงศ์ตาทำ หัวหน้ากลุ่มนาแก นครพนม กล่าวว่า “แต่ก่อนอยู่ในหมู่บ้าน พอเข้าร่วมโครงการก็มาอยู่ที่บ่อปลา ทั้งทำนา ทั้งเลี้ยงปลา เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ กุ้ง หอย ไม้ผลก็เริ่มออกดอกผลผลิต ตอนทำแรกๆ ใครๆ เขาก็หาว่าบ้า แต่คนที่หาว่าลุงมณีบ้า ก็มาซื้อปลา ลุงมณีกิน วันนี้ลุงมณีมีรายได้ 900 บาท ส่วนป่าปิตา ภรรยาของลุงชายกุ้งได้ 3 กิโลกรัม ได้เงิน 300 บาท”

2) ปุ๋ยอินทรีย์

ต้นทุนของปัจจัยการทำนาอย่างหนึ่ง คือ ปุ๋ยเคมี สมาชิกของศูนย์ตุ้มโฮม ได้ตระหนักถึงประเด็นนี้ โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้เข้าอบรมหลักสูตรการพักหนัที่ทาง ธกส. จัดให้ (อบรมสังฆกรรมชีวิต) ซึ่งมีสูตรปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยหมักชีวภาพ สมาชิกในแต่ละอำเภอจึงได้ร่วมพากันทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพ โดยเฉพาะปุ๋ยหมักที่สมาชิกมีความต้องการเพื่อนำไปปรับปรุงคุณภาพดินในแปลงนาข้าว

นอกจากนั้นกลุ่มในระดับอำเภอ จะส่งปุ๋ยหมักที่ได้คุณภาพแล้ว ไปยังศูนย์ตุ้มโฮมและกลุ่มระดับอำเภอที่มีเครื่องทำปุ๋ยอัดเม็ด เพื่อจะ ทำให้มีลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมต่อการใช้สำหรับสมาชิก โดย เครื่องทำปุ๋ยอัดเม็ดอยู่ที่กลุ่มไผ่ล้อม อำเภอบ้านแพง และศูนย์ตุ้มโฮม นครพนม ซึ่งขณะนี้กำลังเร่งการผลิตให้ทันต่อความต้องการของสมาชิก

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจึงมี 4 ประเภท คือ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอัดเม็ด ปุ๋ยน้ำ และปุ๋ยผง (เป็นส่วนที่เหลือจากการทำปุ๋ยเม็ด ชาวสวนยางพารา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความต้องการมาก เพราะสามารถนำไปใส่ รอกันหลุมปลูก)

3) โรงอาหารสัตว์

เกษตรรายย่อยที่เลี้ยงหมูได้หยุดกิจการเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ต้นทุนค่าหัวอาหารไม่ไหว ประเด็นเหล่านี้จึงเป็นการจุด ประกายให้สมาชิกบางส่วนเข้าร่วมการฝึกอบรมการทำอาหารสัตว์ ที่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน และกลับมาได้เริ่มที่เรณูนคร เป็นจุดแรกโดยมีแกนนำจากหลายอำเภอเข้าร่วม ด้วยระยะทางที่ห่าง ไกลและตอบสนองต่อสมาชิกที่เลี้ยงหมูไม่ทัน กลุ่มของอำเภอต่างๆ จึงได้ขยายมาตั้งโรงผสมอาหารสัตว์ในเขตของตนเอง เช่น อำเภอไพรี สวรรค์ และปลาปาก

ปัจจุบันมีการผลิตอย่างต่อเนื่อง โดยราคาสมาชิกจะถูกกว่า ราคาอาหารสำเร็จรูปในตลาดกระสอบละประมาณ 30 บาท ซึ่งสามารถ ช่วยให้ผู้สมาชิกเลี้ยงหมูลดต้นทุนต่ำลง และได้อาหารที่ผสมโดยปลอด ภัยจากโรงงานของกลุ่มเอง นอกจากนี้สมาชิกเลี้ยงหมูบางคนมีความ ชำนาญด้านผสมเทียมหมู และให้บริการแก่สมาชิกคนอื่นๆ ด้วย

4) โรงเรียนชาวนา

ชาวนาบางคนอาจมีคำถามในใจว่าทำนามาแต่รุ่นคุณปู่ ทำไมต้องเข้าโรงเรียนชาวนาด้วย ลุงดาวเรือง ศรีบุญเรือง แกนนำอีกคนหนึ่งของอำเภอนาแก นครพนม กล่าวว่า “โรงเรียนชาวนา เหมือนเป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ลองทำแบบที่คนอื่นทำแล้วว่าได้ผล จึงต้องการทดลองกันด้วยวิธีการลงแขก โดยใช้แปลงนาของสมาชิกกลุ่ม” หลักการ คือ หว่านปุ๋ยหมัก อัตรา 25 กิโลกรัมต่อไร่ แล้วไถกลบ จากนั้นก็คราดและดำ ข้าวที่ดำใช้ประมาณ 2 ตัน ระยะห่างกว่าปกติ ผลผลิตให้ 600 กิโลกรัมต่อไร่ ขณะที่ก่อนหน้านี้ใช้วิธีการดำถี่ และใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเดียวได้ผลผลิตแค่ 300 กิโลกรัมต่อปี ซึ่งในปีที่แล้วมีสมาชิกของโครงการโรงเรียนชาวนาที่ร่วมแรง ร่วมแลกเปลี่ยน จำนวน 10 คน ขณะที่ปีนี้มีนักเรียน เพิ่มเป็น 23 คน ทั้งนี้เนื่องจากผลผลิตที่มองเห็นว่าเพิ่มขึ้น และต้องการปุ๋ยหมักไปใช้ที่นาข้าวของตนเอง

ดังนั้น นักเรียนโรงเรียนชาวนา ต้องมาทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยน้ำชีวภาพด้วย คุณประยูร เลขากลุ่มนาแก เล่าให้ฟังว่า ที่เห็นเป็นเยาวชนสาว ๆ มาช่วยเยอะ เนื่องจากว่ามาทำแทนพ่อแม่ ส่วนใหญ่เรียนระดับมหาวิทยาลัย คุณประยูรเล่าต่ออีกว่า “ต้องฝึกให้คนรุ่นใหม่ทำเพราะไม่อย่างนั้นแล้วเดี๋ยวจะลืม ไม่ใช่คิดว่าเรียนหนังสือสูงๆ แล้วทำอะไรไม่เป็น อย่างน้อยก็มีความรู้เกี่ยวกับการเกษตรอยู่บ้าง และอาชีพเกษตรไม่มีวันอดตาย”

5) ผลิตภัณฑ์แปรรูป

ด้วยแนวคิดจากการไปอบรมสัมมนาที่ทาง ธกส. จัดให้ โดยมุ่งเน้นให้สมาชิกผลิตวัสดุใช้สอยในครัวเรือนเอง ลดการซื้อ ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เครื่องใช้ต่างๆ เช่น สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจาน ยาหม่องเทียน ยาเหลือง และอื่นๆ ได้ถูกผลิตขึ้นไว้ใช้ และจำหน่ายในมวลหมูสมาชิก รวมทั้งวางจำหน่ายตามร้านค้าต่างๆ ในชุมชน

กลุ่มสมาชิกสตรีบ้านหนองฮี อำเภอปลาปาก ได้รวมตัวกันขึ้นด้วยการสนับสนุนของศูนย์ต้มโฮม ทำการผลิตวัสดุ ผลิตภัณฑ์แปรรูปที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ จำนวน 9 คน จนปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์ออกให้บริการสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ นอกจากผลิตภัณฑ์แปรรูปแล้ว ทางกลุ่มยังได้มีการนำข้าวปลอดภัยจากสารพิษมาบรรจุเป็นถุงขนาด 5 กิโลกรัม ออกสู่ตลาดและบริการสมาชิกอีกด้วย

การจัดการของศูนย์ตุ้มโฮม : รวมแล้วกระจายให้ คล่องตัว

ศูนย์ตุ้มโฮมมีแนวคิดในการสร้างเครือข่ายกระจายไปสู่อำเภอและหมู่บ้าน โดยมุ่งเน้นคุณภาพและกลุ่มย่อยต้องดูแลตัวเองได้ ดังนั้นกิจกรรมเพิ่มรายได้ต่างๆจึงกระจายไปอยู่ตามกลุ่มย่อยในอำเภอต่างๆ

การจัดการของศูนย์ตุ้มโฮม มีประธาน รองประธาน และกรรมการ รวม 12 คน และมีอนุกรรมการจากเครือข่ายตำบลละ 2 คน รวม 12 คน นอกนั้นมีที่ปรึกษา ซึ่งเป็นบุคคลที่คอยแนะนำ และช่วยงานทางศูนย์ได้เป็นอย่างดี อีก 3 ท่าน ในการประชุมได้กำหนดไว้ว่ากรรมการประชุม 1 ครั้งต่อเดือน ขณะที่สมาชิกประชุม 6 ครั้งต่อปี ในแง่ของการตรวจสอบและเปิดบัญชีจะดำเนินการช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ของทุกปี โดยมีศูนย์ประสานงานเครือข่ายฯ มุกดาหาร เป็นผู้มาปิดบัญชีให้

ในช่วงเริ่มก่อตั้งเครือข่ายของศูนย์ตุ้มโฮมใหม่ๆ ไม่ค่อยมีหน่วยงานได้ให้ความสนใจ จนกระทั่งปี พ.ศ.2546 ได้เชิญรองผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม มาเป็นประธานในพิธีเปิดงานลงแขกดำนาของศูนย์ตุ้มโฮม ซึ่งนับว่าเป็นการจุดประกายให้องค์กรต่างๆ สนใจและเข้ามามีส่วนสนับสนุนมากขึ้น

โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์...โรงเรียนแห่งพลังในชุมชน

แนวคิดการเริ่มโรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม คือต้องการให้เกิดการรวมกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรมทำนา ซึ่งเป็นประเพณีการลงแขก ร่วมแรงร่วมใจทำปุ๋ยหมัก และปุ๋ยน้ำชีวภาพร่วมกัน ประเด็นสำคัญประการหนึ่ง คือร่วมกันสังเกต และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการปลูกข้าว เช่น การตกกล้า จำนวนต้นกล้าตอกอปักดำ ระยะห่าง ปริมาณปุ๋ยหมักที่ใส่ ปริมาณปุ๋ยน้ำชีวภาพ จำนวนต้นตอกอ วัชพืช พืชและสัตว์น้ำ การเปลี่ยนแปลงสภาพดิน จำนวนเมล็ดต่อรวง ความสมบูรณ์ของรวงและจำนวนกิโลกรัมต่อไร่

ผู้จัดการปัญญา ภูลิเวคินทร์ เล่าว่า “ได้เห็นพลังของชาวบ้าน ได้เห็นความเอาใจใส่ต่อแปลงข้าว ที่สำคัญคือเกษตรกรเริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกโรงเรียนชาวนามากขึ้น จุดเด่นอีกอย่าง คือปุ๋ยอินทรีย์ ชาวบ้านสามารถเล่นอะไรได้เยอะจากปุ๋ยอินทรีย์ ทำปุ๋ยหมักแบบง่ายๆ ทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ ทำปุ๋ยผง ปุ๋ยอัดเม็ด กระบวนการต่างๆ เป็นการเรียนรู้ หากสำเร็จ คือความภูมิใจที่จะผลักดันสู่ความยั่งยืน ตรงกันข้ามถ้าเล่นปุ๋ยเคมีอย่างเดียว ทุกอย่างจบ ชื้อมา แล้วหวานในแปลงนา ไม่มีอะไรให้ชุมชนได้ศึกษาและพัฒนาต่อ”

เช่นเดียวกันคุณยุทธนา มูลสุวรรณ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานโครงการเล่าให้ฟังว่า “โรงเรียนชาวนาเกิดขึ้นในทุกอำเภอที่มีเครือข่าย เหมือนเป็นโรงเรียนระดับอำเภอ ในระดับจังหวัด คือ ศูนย์ตุ้มโฮม ก็จะมีเหมือนกัน โดยทุกโรงเรียนจะส่งตัวแทนหรือนักเรียนมาร่วมกัน

ทำนา ซึ่งผลผลิตที่ได้จะเป็นทรัพย์สินของเครือข่ายเกษตรผสมผสาน นครพนม”

เครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนมได้ดำเนินการทำโรงเรียน ชาวนามาแล้ว 2 ปี ที่ศูนย์ตุ้มโฮม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ผลผลิต ได้ประมาณ 509 กิโลกรัมต่อไร่ พี่สถาพร ประธานเครือข่าย บอกว่า “พื้นที่โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ที่ศูนย์ตุ้มโฮม ประมาณ 13 ไร่ ที่ดิน เป็นของคุณจีระพงษ์ เลขานุการศูนย์ตุ้มโฮม ปีที่แล้วผลผลิตยังไม่สูง เท่าใดนัก เนื่องจากเป็นช่วงที่ตามปรับปรุงคุณภาพดิน และพื้นที่มาก การดูแลยังไม่ทั่วถึง ปีนี้จะค่อยๆ จัดการให้เหมาะสมขึ้น”

โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ ของเครือข่ายเกษตรผสมผสาน นครพนม ตั้งอยู่ที่ศูนย์ตุ้มโฮม บ้านหนองผือ ตำบลหนองญาติ อำเภอ เมือง จังหวัดนครพนม ในปี 2547 ประมาณปลายมิถุนายนได้เริ่ม ตกกกล้าร่วมแรงกันไถ คราด และถอนกล้าเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2547 โดยนักเรียนตัวแทนจากโรงเรียนชาวนาอำเภอละ 3 คน มาร่วมลงแขก และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของโรงเรียนตัวเองที่ทำมา กล้าจะถูก ถอนให้เสร็จและนำไปเตรียมไว้ในแปลงปักดำให้แล้วเสร็จในวันที่ 22 กรกฎาคม 2547 โดยมีแขกผู้หลักผู้ใหญ่ระดับจังหวัดเช่น รองผู้ว่า ราชการจังหวัด เกษตรจังหวัด ตัวแทนจากหน่วยงานต่างๆ และนักเรียน โรงเรียนชาวนา ต่างมาร่วมปักดำนา ภาพการลงแขกหรือพื้นประเพณี เก่าแก่ ภาพนักเรียนชาวนาสตรีที่ระดมทำกับข้าวให้ผู้มาดำนาได้รับ ประทานกัน รวมทั้งภาพแสดงนิทรรศการของกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับปุ๋ยอินทรีย์ และอาหารปลอดภัย ช่างเป็นภาพที่แสดงถึงพลังของ ชุมชน พลังที่แสวงหาแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตให้ ยิ่งยืนจริงๆ

โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์แต่ละแห่งมีนักเรียนใหม่เพิ่มขึ้นทุกปี เริ่มปีแรกที่มีผู้คนในชุมชนจับตามองว่า กลุ่มเครือข่ายกำลังทำอะไร จู่ๆ ก็มีการทำกิจกรรมโรงเรียนชาวนา ที่เกิดมาเพิ่งเคยได้ยินหลากหลายกิจกรรมย่อยได้เกิดขึ้น รวมทั้งผลผลิตในปีแรกที่พบเห็นว่าผลผลิตข้าวที่ได้สูงขึ้น ต้นทุนที่ลดลงจากการไม่ได้ฉีดพ่นสารเคมี และไม่ได้ใส่ปุ๋ยเคมี ทำให้คนในชุมชนได้ขอสมัครเป็นนักเรียนใหม่ของโรงเรียนชาวนาเพิ่มขึ้น

คุณจีระพงษ์ สิงห์ศรี เลขานุการศูนย์ตุ้มโฮม ซึ่งมีความสามารถเฉพาะเป็นช่างผู้สร้างงาน (ดาวเทียม) หมุนปั่นเม็ดปุ๋ย ได้เล่าให้ฟังว่า “คนสนใจเยอะ ส่วนใหญ่เข้ามารวมบนพื้นฐานที่ต้องการปุ๋ยอินทรีย์ไปใส่ना แต่กฎของโรงเรียนอันหนึ่ง คือสมาชิกหรือนักเรียนต้องมาช่วยกันทำปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยน้ำชีวภาพ รวมทั้งต้องปฏิบัติตามกิจกรรมที่โรงเรียนกำหนดในการปลูกข้าว ดังเช่น ช่วงเวลาการหว่าน การดำ การใส่ปุ๋ยอินทรีย์ รวมทั้งการระดมพลังทำนารวม”

ประเด็นที่น่าสนใจอันหนึ่ง คือการเก็บข้อมูลของแต่ละโรงเรียนไต่ถามแต่ละฤดูทำนา พร้อมวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน แล้วนำมาใช้กับปีถัดไป ดังเช่นหลากหลายแกนนำอาวุโสของเครือข่ายกล่าวว่า “เอาเวียงงานที่พวกเขาเคยเข็ด มาสอนพวกเขาอีก” เช่นเดียวกับคุณสถาพร ประธานเครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม บอกว่า “ข้อมูลการทำนาได้มาจากประสบการณ์ แล้วปรับนำมาใช้ให้เหมาะสม ซึ่งเป็นเหมือนสิ่งเตือนใจพวกเราว่าควรปฏิบัติอย่างไร” ซึ่งรายละเอียดของแนวทางปฏิบัติในการทำนาของโรงเรียนชาวนาปี 2547 มีดังนี้ :

กำหนดการปลูกข้าวหอมมะลิ 105 ปี 2547

- วันหว่านกล้า ⇒ 20 มิถุนายน 2547
- วันปักดำ ⇒ 21-22 กรกฎาคม 2547
- ข้าวตั้งท้อง ⇒ 8-10 กันยายน 2547
- ข้าวออกดอก ⇒ 13-18 ตุลาคม 2547
- เก็บเกี่ยวระยะพลับพลึง ⇒ 13-18 พฤศจิกายน 2547

กลุ่มเครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม ได้รวบรวมวิเคราะห์ พร้อมนำมาประมาณการผลผลิต และการเจริญเติบโตของข้าวในมิติต่างๆ ดังที่ลงมณี บอกว่า เลขานุการกลุ่มได้จัดข้อมูลไว้หมด เพื่อเป็นแนวทางการทำนาปีต่อไป และเป็นการเปรียบเทียบพร้อมวัดผลระหว่างปีด้วย ซึ่งข้อมูลที่สรุปรวบรวมไว้ มีดังต่อไปนี้

- พันธุ์ข้าว ⇒ ข้าวหอมมะลิ 105
- วิธีการปลูก ⇒ นาดำ
- ระยะปลูก ⇒ 30 x 30 ซม. (ระยะห่างระหว่างต้นกับแถว)
- จำนวนจีบต่อกอ ⇒ 2 จีบต่อกอ
- วันปักดำ ⇒ 22 กรกฎาคม 2547
- จำนวนกอ ⇒ 17,700 กอต่อไร่
- จำนวนต้นต่อกอ ⇒ 15 ต้น
- จำนวนรวง ⇒ 265,500 รวง

- จำนวนเมล็ดต่อรวง ⇨ 85 เมล็ด
- จำนวนเมล็ดต่อไร่ ⇨ 22,567,500 เมล็ด
- จำนวนเมล็ดต่อกิโลกรัม ⇨ 37,000 เมล็ด
- ผลผลิตประมาณ ⇨ 600 กิโลกรัมต่อไร่
- ประมาณการผลผลิตที่จะได้ ⇨ 90 เปอร์เซ็นต์
- ประมาณการผลผลิตต่อไร่ ⇨ 540 กิโลกรัมต่อไร่

คุณจีระพงษ์ สิงห์ศรี ผู้ดูแลแปลงนารวมของเครือข่ายฯ เล่าให้ฟังว่า “ผลผลิตที่ได้ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ที่แน่นอน คือปุ๋ยอินทรีย์ของกลุ่มเรา น้ำฝนที่ตกกระจาย รวมทั้งการดูแลรักษาเอาใจใส่ การเก็บข้อมูลของแต่ละโรงเรียนที่ต้องออกสำรวจบ่อยๆ เป็นการดูแลแปลงนาไปในตัวด้วย ปีที่แล้วดูแลไม่ดี เพราะทำเยอะได้ข้าว 1 ไร่ ประมาณ ห้าร้อยกิโลกรัม” ขณะที่ลุงมณีบอกว่า “โรงเรียนนาแก ทำ 1 ไร่ เป็นนาของเลขานุการกลุ่ม ดูแลถึง น้ำดี ปุ๋ยพอ เราได้ 600 กิโลกรัมต่อไร่” อย่างไรก็ตามทั้งสองโรงเรียนสามารถผลิตได้มากกว่าผลผลิตเฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ 350 กิโลกรัมต่อไร่ ขณะที่รัฐบาลชุดปัจจุบันได้ตั้งเป้าผลผลิตข้าวต่อไร่ไว้ที่ 550 กิโลกรัมต่อไร่ ในปี 2550 ซึ่งโรงเรียนชาวนาเครือข่ายนครพนมผ่านฉลุยแล้ว รอแค่เป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ 900 กิโลกรัมต่อไร่ โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์อย่างเดียว ดังที่ลุงมณีและลุงดาวเรืองแห่งนาแกฝันไว้ว่า “เห็นเขาทำข้าวอินทรีย์ที่ยโสธรได้ตั้ง 900 กิโลกรัมต่อไร่เราก็เริ่มฝันบ้าง ก็ค่อยๆ พากันเอ็ดกันสร้างเอา...” พุดเชิงกระตุ้นและทำท่ายตัวเองไปในตัว

ที่ประชุม พลอยประสงค์ เลขานุการหญิงที่เข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรผสมผสานนาแก นครพนม เล่าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติใน

แปลงนา และเทคนิคการได้ข้าวเพิ่มจาก 300 กิโลกรัมต่อไร่เป็น 600 กิโลกรัมต่อไร่ ว่า “ตอนแรกใส่ปุ๋ยผงที่เป็นเศษจากการอัดเม็ด มารองพื้นในปริมาณ 150 กิโลกรัมต่อไร่ จากนั้นก็ไถกลบ ปีที่แล้วดำเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2546 ช่วงข้าวเติบโต ก็หมั่นออกไปดูแลเก็บข้อมูลต่างๆ ตอนข้าวตั้งท้อง ช่วงสิงหาคม-กันยายน 2546 ก็ใส่ปุ๋ยน้ำหมักที่มีส่วนผสมของฟักทองและกล้วย ในปริมาณ 2 ลิตรต่อไร่ โดยการผสมลงในน้ำก่อน อัตรา 1 ลิตร ต่อน้ำ 100 ลิตร ด้วยวิธีการตักน้ำหมักที่ละลายดังกล่าวสาตในแปลงข้าวไปเรื่อยๆ สิ่งที่ต้องปฏิบัติอีกอย่าง คือระดับน้ำในแปลงนาควรสูงประมาณ 10 เซนติเมตรหรือฝ่ามือกว่าๆ” พี่ประยูร กำชับตอนท้ายลงมณี เล่าเสริมว่า “ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวมะลิ 105 ได้ผลผลิตแล้ว โรงเรียนชาวนาของเราแบ่งให้ศูนย์ตุ้มโฮม 2 กระสอบปุ๋ย และแบ่งให้กลุ่มเครือข่ายของนาแกเราอีก 2 กระสอบปุ๋ยที่เหลือไว้เป็นพันธุ์ เป็นทุนของโรงเรียนเราอีก...”

ร่วมทำปุ๋ยอินทรีย์ : ยุทธวิธีการรวมคนสู่การสร้างพลัง

ลงมณี อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเกษตรอินทรีย์นาแก จังหวัดนครพนม เล่าให้ฟังว่า “ปีนี้นักเรียนผมเพิ่มขึ้นมาเยอะ มารวมกันทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ ปุ๋ยน้ำหมักก่อนบุญสงกรานต์ ว่าจะส่งปุ๋ยหมักมาทำปุ๋ยเม็ดที่ศูนย์ตุ้มโฮม แต่ผลผลิตไม่เพียงพอต่อสมาชิก ปีนี้จำหน่ายได้ 40,000 บาท ปุ๋ย 1 ถุง น้ำหนัก 20 กิโลกรัม ขายให้สมาชิก 40 บาท หากไม่ใช่สมาชิกกลุ่มชายในราคา 50 บาทต่อ 1 ถุง” ตอนแรกกลุ่มอำเภอนาแก ตั้งเป้าไว้ว่าจะระดมผลิตปุ๋ยหมักอินทรีย์แล้วส่งไปอัดเม็ดที่ศูนย์ตุ้มโฮม แล้วก็นำปุ๋ยเม็ดมาบริการสมาชิก ดังที่เห็นตัวอย่างที่ดี

ด้านผลผลิตข้าวและสภาพดิน ทำให้สมาชิกเร่งใช้ปุ๋ยในรูปแบบของปุ๋ยหมัก และเป็นช่วงจังหวะที่ฝนเริ่มตก ต้องรีบใส่ปุ๋ยหมักรองพื้นก่อนหว่านและปักดำ

กับคำถามที่ว่า ทำไมกลุ่มไม่ผลิตเพิ่ม ทั้งที่วัตถุดิบและแรงงานจากโรงเรียนชวานาก็มีพอเพียง ลุงมณี ให้ความกระจ่างว่า “อยากจะทำอยู่... แต่พื้นที่หมักปุ๋ยของเราแคบไม่ใหญ่พอ หากสมาชิกหรือนักเรียนเราเพิ่ม คงต้องหาทางขยายพื้นที่ออกหรือหาวิธีการที่จะเพิ่มปริมาณการผลิตขึ้นอีก”

ลุงมณีและลุงดาวเรื่อง สองคู่หูและแกนนำแห่งนาแกได้ออกวิเคราะห์สูตรปุ๋ยหมักที่ทรงคุณค่าและมากล้นด้วยคุณสมบัติที่ปรับปรุงคุณภาพดินสู่การเพิ่มผลผลิตข้าวจาก 300 กิโลกรัมต่อไร่ เป็น 600 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งสูตรปุ๋ยหมักที่ทั้งสองลุงให้นำมาเผยแพร่มีดังนี้ :

ส่วนที่ 1	1) น้ำหมักชีวภาพ	1	กิโลกรัม
	2) กากน้ำตาล	1	กิโลกรัม
	3) น้ำ	100	ลิตร

ผสมให้เข้ากัน

ส่วนที่ 2	1) ชีว-ควาย	40	กิโลกรัม
	2) แกลบดิบ	21	กิโลกรัม
	3) แกลบดำ	45	กิโลกรัม
	4) รำอ่อน	10	กิโลกรัม
	5) ปูนโดไลไมท์	4	กิโลกรัม

สองลุงได้บอกว่า ผสมวัตถุดิบในส่วนที่สองให้เข้ากันพร้อม ภาชนะที่ปั่นหมักจากส่วนผสมส่วนที่ 1 แล้วคลุกเคล้ากันโดยมีความสูง ประมาณ 20-30 เซนติเมตร ใช้ผ้าคลุมไว้ ประมาณ 5 วัน แล้วกลับปุย ครั้งที่ 1 อีก 5 วันถัดมาก็กลับปุยครั้งที่ 2 และอีก 5 วันต่อมาให้กลับ กองปุยเป็นครั้งที่ 3 รวมทั้งสิ้น 15 วัน จึงตรวจสอบดูว่าถ้ากองปุยเย็น ก็นำไปใช้ได้เลย ทั้งใส่บำรุงดินโดยตรง หรือส่งต่อโรงงานอัดเม็ด

ในส่วนการลงทุนซื้อวัตถุดิบ ลุงมณีเปิดสมุดพร้อมเล่าให้ฟัง ว่าสิ่งที่ต้องลงทุนเป็นตัวเงินมีดังนี้

1) ซื้อแกลบดำ ครึ่งรถหลัก	2,000	บาท
2) ซื้อแกลบดิบ ครึ่งรถหลัก	1,700	บาท
3) ซื้อข้าว 1 รถหลัก	1,000	บาท
4) ค่ารถขนข้าว	500	บาท
รวม	4,200	บาท

ส่วนค่าแรงเป็นพลังของสมาชิก ขณะที่ปยุ่น้ำหนักได้จากการ ที่ทำไว้เอาก่อนแล้ว ป้าปิติ ภรรยาลุงมณี ผู้มีความจำเอน เล่าว่า “ปุย หมักที่ได้ทั้งหมด จำนวน 5 ตัน มีกำไรเข้ากลุ่มได้ 5,000 บาท ที่สำคัญ สมาชิกไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมีเลยแหละ... ปีน้าจะพากันทำให้มันคัก... มากกว่านี้” ป้าบอกว่าปีหน้าจะทำให้เยอะจนเพียงพอต่อสมาชิก และ ลูกค้ำอื่นๆ

ข้าวอินทรีย์ที่ผลิตได้...ทั้งขาย ทั้งกิน และทำพันธุ์

เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ เมื่อมีผลผลิตอะไรดีๆ มักจะนำไปขายสู่ตลาด แม้ว่าจะได้ราคาไม่ดีก็ตาม ขณะเดียวกันผลผลิตที่ตกเกรด คุณภาพต่ำกลับเก็บไว้บริโภคและใช้ในครัวเรือน แต่ประเด็นดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนไปเมื่อสมาชิกเครือข่ายได้เห็นมาปลูกข้าวด้วยปุ๋ยอินทรีย์ และพยายามที่จะให้ข้าวปลอดภัยจากสารพิษและปุ๋ยเคมีให้ได้ ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่ มีคุณภาพดี ได้เกินบริโภค ลองดาวเรื่อง บอกว่า “เดี๋ยวนี้คนอีสานเรา เป็นโรคเบาหวานมากขึ้น ผมว่าอาจเป็นเพราะกินข้าวที่มีปุ๋ยเคมีเยอะ และข้าวถูกขัดจนขาว วิตามินก็เหลือน้อยแล้ว” ซึ่งสอดคล้องกับวิทยากรบรรยาย การทำน้ำส้มจากเตาเผา ก่อนในงานทำนาแปลงรวม ที่โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ นครพนม เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2547 ว่า “คนอีสานเป็นเบาหวานเยอะ ต้องมาช่วยกันคิดว่าเกิดจากอะไร และจะป้องกันพร้อมแก้ไขอย่างไร”

ข้าวอินทรีย์ ทำให้กลุ่มเรียนรู้วงการตลาดเพิ่มขึ้น นางใบอ่อน ดั่งใจดี ประธานกลุ่มแม่บ้านเครือข่ายอำเภอปลาปาก นครพนม เล่าให้ฟังว่า กลุ่มหนองฮีได้ผลิตข้าวถุงขนาด 5 กิโลกรัม ออกจำหน่ายแก่สมาชิก ในราคาที่ดี การสีข้าวยังคงต้องใช้โรงสีเล็กในหมู่บ้านที่ยังขัดข้าวไม่ขาว ยังมีวิตามินอยู่ในเมล็ดข้าวบ้าง จุดขายข้าวของกลุ่มคือความปลอดภัยจากสารพิษ และการผลิตจากโรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์

โรงสีเล็กในหมู่บ้าน เช่น โรงสีปิ่นแก้ว พอมิให้เห็นในหมู่บ้านที่เจ้าของหลายรายต้องอาศัยรำเลี้ยงหมูซึ่งหมูก็กคือแหล่งรายได้ที่แท้จริง ขณะเดียวกันแกนนำเครือข่ายเกษตรผสมผสานหลายคนเริ่มหันมา

สร้างโรงสีแบบใช้มือที่สามารถผลิตข้าวกล้องได้โดยแรงงานคน ผู้จัดการ
ปัญญา ผู้ซึ่งนำต้นแบบมาจากสุรินทร์กล่าวว่า “ผมชอบเครื่องสีมือนี้
ชาวบ้านสามารถสร้างเองได้ ซ่อมแซมเองได้ กิจกรรมดำข้าวแบบเก่าๆ
จะเริ่มให้ชุมชนมีเรื่องเล่า ต่อเนื่องทางความคิดและกิจกรรมในชุมชน
มากขึ้น ผมยกไปให้ลุงมณีที่นาแกไว้เป็นต้นแบบตัวหนึ่ง ลุงมณีแกสร้าง
ออกมาได้อีกหลายตัว นี่แหละภูมิปัญญา และนวัตกรรมได้เกิดขึ้นแล้ว”

โรงสีมือแบบนี้สร้างด้วยไม้ไผ่ ไม้เนื้อแข็งทำคันโยก และดิน
เหนียว ซึ่งเป็นวัตถุดิบในท้องถิ่นทั้งนั้น ลุงมณีแห่งกลุ่มนาแก เล่าให้ฟัง
อย่างภูมิใจว่า “ลุงทำตามเครื่องที่หัวหน้าปัญญาเอามาให้ ทำแล้วเอา
ไปแสดงงานเกษตรฝั่งโขง ที่นครพนม สมาชิกเราชายข้าวได้หมดเลย
พากันขาย 25 บาทต่อ 1 กิโลกรัม ผู้คนในเมืองไม่เคยเห็น พากันมาลอง
สี มาทำ และซื้อหมดเลย” นี่ย่อมแสดงว่า ยังมีผู้คนอีกหลายกลุ่มที่ยัง
แสวงหาอาหารเพื่อสุขภาพ แต่ยังไม่มียุ้ผลิตนำเสนอให้พวกเขาได้รู้จัก
และหาซื้อได้ง่าย นี่เป็นประเด็นหนึ่งที่ทางกลุ่มได้นำไปคิดและหาวิธีการ
และช่องทางตลาดที่จะนำผลผลิตสู่กลุ่มเป้าหมายเหล่านั้น

โรงสีมือนอกจากทำงานได้ดีและดูแลง่ายแล้วยังให้ผลผลิตสูง
กว่าโรงสีที่ใช้น้ำมันและไฟฟ้า ในวงสนทนากลุ่มเล็กของแกนนำโรงเรียน
ชาวนาเกษตรอินทรีย์ ได้ความว่า ข้าวเปลือกหนึ่งหมื่น (12 กิโลกรัม)
หากสีด้วยโรงสีที่ใช้น้ำมันหรือไฟฟ้าแล้วจะได้ข้าวสารประมาณ 7.5
กิโลกรัม ขณะที่โรงสีข้าวด้วยมือปริมาณข้าวเปลือกเท่ากันจะได้ข้าวสาร
8.5-9 กิโลกรัม หรือโรงสีมือมีประสิทธิภาพการสีมากกว่าโรงสีเครื่องจักร
13-20 เปอร์เซ็นต์ และที่สำคัญอีกอย่าง คือประหยัดพลังงานพร้อมเป็น
การออกกำลังกายที่มีประโยชน์หลายต่อ รวมทั้งเป็นกิจกรรมที่สามารถ
ทำร่วมกันของคนในครอบครัว เปรียบเหมือนแสดงออกถึงความพร้อม

เพียงกันของคนในครอบครัว แทนนำรุ่นอาวุโสคนหนึ่งของกลุ่มมาเก บอกว่า “เทคนิคอย่างหนึ่งที่ทำให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพ คือการกะไส (การเผ็ด) โดยการใช้กระดังเพื่อแยกข้าวเมล็ดดี ข้าวแตกหัก เปลือกข้าว และเศษต่างๆ เทคนิคการทำกะไสไม่ง่ายเลย แก่จนปานนี้แล้ว ลุงยังทำไม่เป็นเลย ต้องปล่อยให้ป่าเขาทำ เป็นงานที่เขาถนัด เวลาป่าเขากะไส ข้าว เบ็ดไก่อมาร่วมเชียร์เต็มเลย” ลุงมณีแซว ว่า “มาเชียร์...ให้ข้าวหล่น เยอะๆ ละสิ เบ็ด ไก่อ จะได้อิ่ม”

กิจกรรมนำสู่การพัฒนาเพื่อเครือข่ายพึ่งตนเอง

กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากสมาชิกภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม เป็นการเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายอย่างรวดเร็ว จากพื้นฐานที่เกิกรุ่นไว้ก่อนหน้า นี้ ทำให้การเชื่อมโยง การพูดคุยกัน การพบปะกันทั้งสมาชิกและแกนนำ เกิดบ่อยมากขึ้น ดังเช่น คณะกรรมการเครือข่ายนครพนมประชุมกัน เดือนละ 1 ครั้ง ที่ศูนย์ตุ้มโฮม ขณะที่สมาชิกจะกำหนดประชุม 6 ครั้ง ต่อปี

คุณสถาพร มณีโชติ ประธานเครือข่าย เล่าว่า “การประชุมบ่อยๆ จะช่วยให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลไวขึ้น การช่วยเหลือกันมีมากขึ้น และที่สำคัญ เป็นการสร้างจิตสำนึกของความรับผิดชอบ และปรับระบบการบริหารให้ชัดเจน โดยกลุ่มย่อยแต่ละอำเภอ มีอิสระในการจัดการเองอย่างเต็มที่”

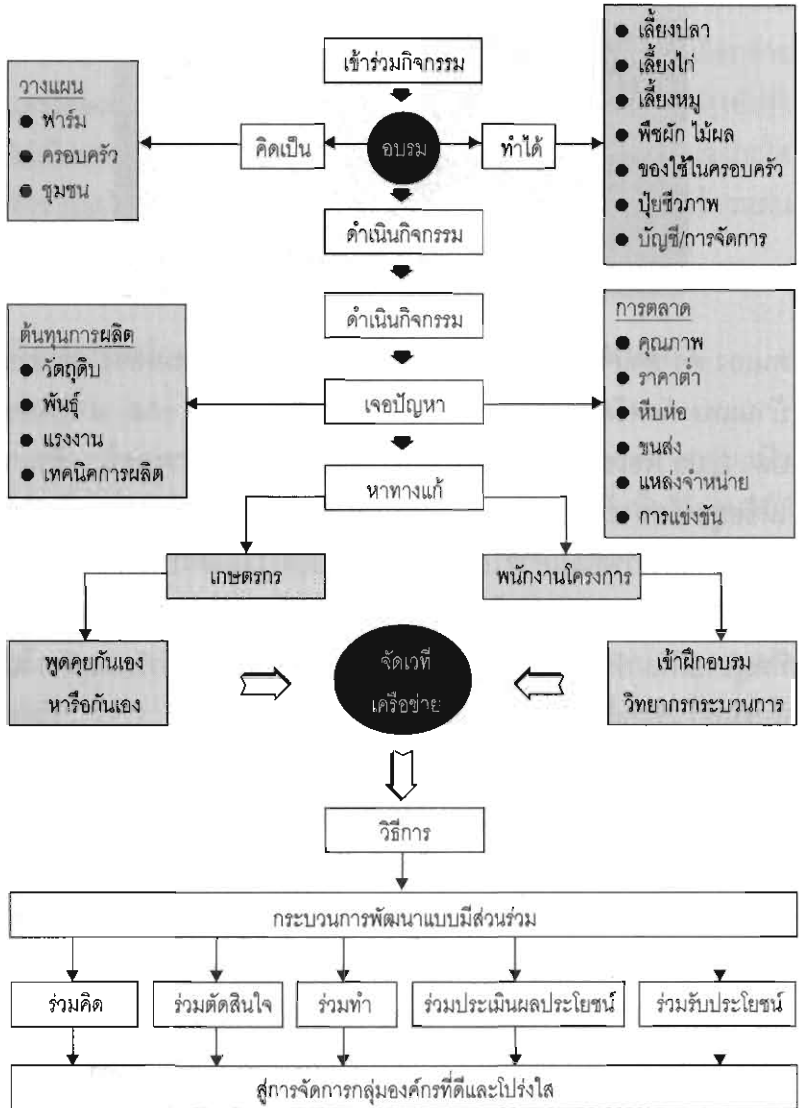
การได้เข้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเพิ่มความรู้ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ เกิดความมั่นใจ ในการกล้าคิด กล้าทำ กล้านำเสนอ และกล้าวางแผนในการทำกิจกรรมที่เหมาะสม

ตนเอง ดัง ลุงแจ้ พรหมคนชื่อ ประธานกลุ่มบ้านดอนกลาง อำเภอ บ้านแพง จังหวัดนครพนม ได้เล่าให้ฟังว่า “แต่ก่อนกู อกส. มาชุดบ่อ ปลา 2 บ่อ พอเข้าร่วมโครงการไทย-เบลเยียม ที่หัวหน้ายุทธนา เข้ามา ให้ข้อมูล ก็ขยายอีก 2 บ่อ พร้อมเลี้ยงหมูบนคันบ่อ รายได้เพิ่มเยอะ ไร่ บ้าน ก็เลี้ยงไว้พอสมควร ส่วนเบ็ดก็ขายได้ดี มีแม่ค้าประจำมารับซื้อ กิโลกรัมละ 43 บาท หากแม่ค้าจรมาก็ขายกิโลกรัมละ 50 บาท ขณะที่หมูขายกิโลกรัมละ 46 บาท ขณะมีน้ำหนัก 80 กิโลกรัมต่อดัว ไป อบรมมา เลยกล้าตัดสินใจไวขึ้น”

ขณะที่เดินดูบ่อปลาลุงแจ้ ไร่บ้านที่เลี้ยงในโรงเรือนบนบ่อปลา มีมากจนแน่น ขณะเดียวกัน แม่ไก่ที่เลี้ยงลูกเจี๊ยบเป็นพันธุ์ลูกดกจริงๆ มีประมาณ 20-25 ต่อแม่ ลุงแจ้บอกว่า สุขภาพไก่ดี ขณะเดียวกัน ลุงแจ้ได้ข้อมูลว่าการเลี้ยงปลานูในบ่อปลาทั่วๆ ไปโตดี เลี้ยงปล่อย สัก 2 ปี น่าจะทำเงินได้มาก จึงตัดสินใจจะลองเลี้ยงปลานูดู หากสำเร็จ หมายถึง รายได้คุ้มค่าลงทุน ก็จะขยายสู่เพื่อนเครือข่าย หากมองดู ภาพรวมๆ แล้วการพัฒนาของเกษตรกรสู่เครือข่ายการพึ่งตนเอง จะเห็น ภาพ่าง่าย ดังที่ผู้จัดการปัญญา สรุปภาพให้ดูต่อไปนี้ :

ภาพแสดงการพัฒนาสู่เครือข่ายการพึ่งตนเอง

พัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง เชื่อมโยงสู่เครือข่ายภายนอก

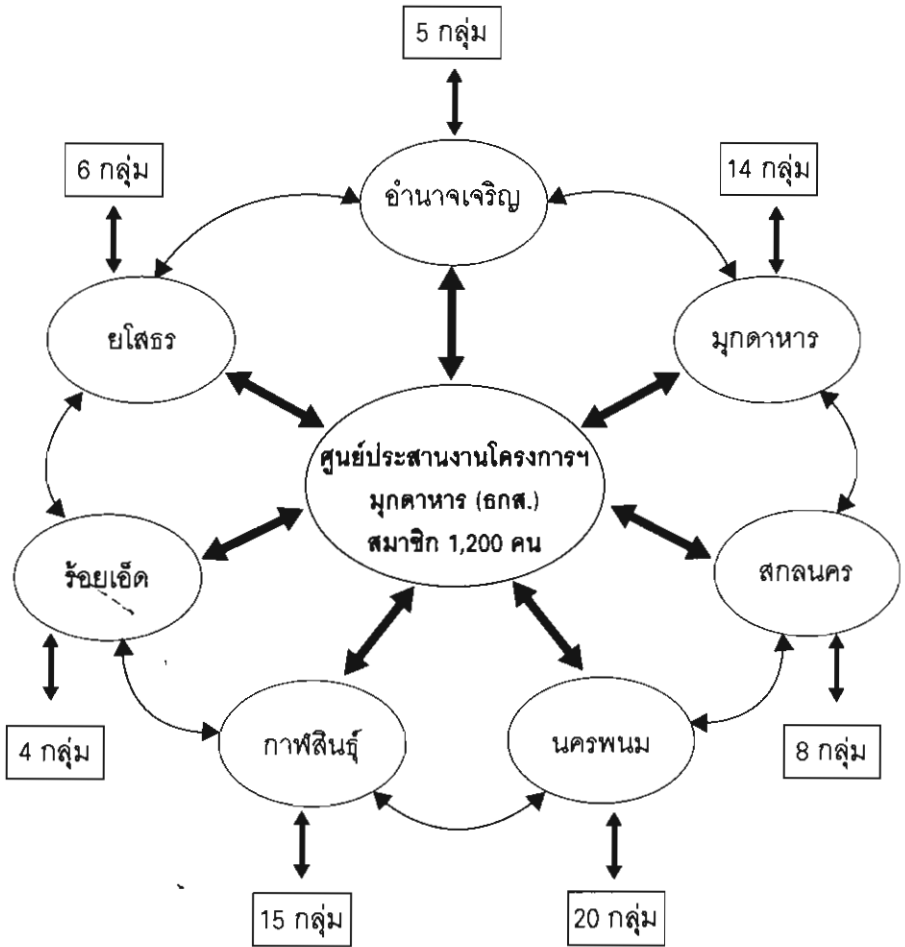
ความคาดหวังของแกนนำและสมาชิก รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของ ศูนย์ประสานงาน คือความเข้มแข็งของชุมชนและกลุ่ม โดยเริ่มจากการ สร้างและพัฒนารากฐานของครอบครัวให้ดี คือสร้างรายได้ ลดรายจ่าย ร่วมคิดร่วมทำเป็นกลุ่ม

ผู้จัดการปัญหา ได้เล่าถึงเครือข่ายนอกเหนือจังหวัดนครพนม ว่า ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสานได้ดำเนินงานตั้งแต่แรก เริ่ม จนถึงปี 2547 มีเกษตรกรเข้าร่วมประมาณ 1,200 คน จากจำนวน 66 กลุ่มย่อย ใน 7 จังหวัด คือ

1) มุกดาหาร	มีเครือข่าย	14	กลุ่มย่อย
2) สกลนคร	มีเครือข่าย	8	กลุ่มย่อย
3) นครพนม	มีเครือข่าย	20	กลุ่มย่อย
4) ร้อยเอ็ด	มีเครือข่าย	15	กลุ่มย่อย
5) ยโสธร	มีเครือข่าย	4	กลุ่มย่อย
6) อานาจเจริญ	มีเครือข่าย	5	กลุ่มย่อย

ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มย่อย นอกจากเชื่อมโยงในกลุ่มย่อยของตนแล้วก็จะเชื่อมโยงไปสู่ศูนย์จังหวัด และศูนย์จังหวัดก็จะเชื่อมโยงเครือข่ายแต่ละจังหวัด แล้วลงไปสู่กลุ่มย่อยของแต่ละอำเภอ ซึ่งจะเกิดเครือข่ายเชื่อมโยงเป็นใยแมงมุม ดังจะเห็นได้จากภาพที่กลุ่มย่อยก็สามารถร้อยใยสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นได้

ภาพแสดงการเชื่อมโยงของเครือข่าย
ในโครงการเกษตรผสมผสาน

คุณยุทธนา พนักงานโครงการ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “การเชื่อมโยงของเครือข่ายแต่ละจังหวัด เปรียบเสมือนการเชื่อมร้อยแหล่งความรู้เข้าหากันและเป็นการเปิดตลาดสู่กันและกัน หากสมาชิกทุกคนครบถ้วน ใช้ผลผลิตของเครือข่าย แค่นี้ก็ผลิตไม่พอ หากรวมถึงกลุ่มคนที่อาศัยในเมือง ที่มีความต้องการอาหารเพื่อสุขภาพอีกครั้ง ตลาดก็ใหญ่มากทีเดียว คนเรานี้ก็แปลก คนในเมืองอยากบริโภคของบ้านนอก แต่คนบ้านนอกกลับไปจับจ่ายในเมืองที่บิ๊กซี โลตัส” ในมุมมองด้านการตลาด หลากหลายแนวคิดดีๆ ได้ฟังพรูออกมาในวงสนทนา แกนนำคนหนึ่งเสนอว่า น่าจะติดต่อโรงพยาบาล และสถานที่ราชการที่มีการจัดซื้อสิ่งของบริโภคให้กับกลุ่มเป้าหมายของหน่วยงาน ซึ่งประธานสภาฯ ได้เล่าประสบการณ์อันเจ็บปวดว่า “เขาไม่มองพวกเราหรอก แม้ว่าผลผลิตเรามีคุณภาพ เพราะว่า ระบบประมูลยังเป็นไปได้ดีด้วยผลประโยชน์ของเขาเองตัว ผมกับกรรมการโดนดึงกลับมาแล้ว...”

การที่กลุ่มเกษตรกร หวังจะพึ่งหน่วยงานภาครัฐในการสนองตอบต่อการบริโภค แล้วเป็นไปได้ค่อนข้างยาก แม้ว่าคุณภาพจะเหนือกว่า หรือมากกว่าคำว่าปลอดภัย ในทางตรงข้ามหากมีนโยบายที่เปิดโอกาสให้กลุ่มเกษตรกรผลิตส่งให้สถานที่ต่างๆ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน เรือนจำ สถานที่ต่างๆ โดยลืมผลประโยชน์จากการประมูล ก็จะทำให้กลุ่มเกษตรกรมีตลาดรองรับที่กว้างใหญ่ขึ้น มั่นใจว่าจำหน่ายผลผลิตได้แน่นอน ซึ่งจะส่งผลต่อการมีรายได้ที่แน่นอน กลุ่มสนองตอบต่อสมาชิกได้ตลอดเวลา และมีรายได้ที่มากเกือบทุกกลุ่ม กลุ่มระดับตำบล ระดับจังหวัด ก็จะเชื่อม ขยับ และหมุนการทำงานให้เดินไปได้อย่างมั่นคง พลังขับเคลื่อนก็จะส่งให้ 1,200 คน ใน 76 กลุ่ม สถานประกอบการ

ผลดีมากขึ้น สมาชิกและแกนนำได้เรียนรู้ระบบการจัดการมากขึ้น โดยจะส่งผลให้กลุ่มและเครือข่ายพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้

เกษตรผสมผสาน ทั้งแหล่งอาหารและรายได้

ผู้เชี่ยวชาญของโครงการไทย-เบลเยียมได้วางรูปแบบแปลงเกษตรผสมผสานไว้ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวได้จากการสำรวจและสอบถามความคิดเห็นจากชาวบ้านว่ามีความเหมาะสมเพียงใด ดังนั้นลักษณะของบ่อปลา เล้าไก่ เล้าหมู ประเภทไม้ผล ผัก ก็จะมีการจัดภูมิทัศน์ที่แตกต่างกันไป การสร้างเล้าสัตว์เลี้ยงบริเวณแปลงเกษตรผสมผสานก็ต่างกันไปตามภูมิประเทศ ตามลักษณะของบ่อปลา และตามความเหมาะสมด้านทุนของเกษตรกร

ที่ตั้งของแปลงเกษตรผสมผสาน บางแปลงติดกับบ้านเรือนเจ้าของ ซึ่งง่ายต่อการดูแล สะดวกต่อผู้มาติดต่อ แต่ถูกชุมชนรบกวนเยอะ เช่น จากสัตว์เลี้ยงอื่นๆ สุนัข บุคคลอื่นเข้าไปโดยไม่ได้แจ้งไว้ก่อน ในทางตรงกันข้าม บางแปลงอยู่ไกลจากชุมชน ไกลจากบ้านเรือนของเจ้าของ ทำให้เกษตรกรรายนั้นๆ ต้องสร้างกระถอมหรือปลูกบ้านอีกหนึ่งหลังดูแล ซึ่งมีผลดีมากกว่าเดียว ดังเช่น ปราศจากการรบกวนจากสัตว์อื่นๆ ที่อาจเป็นพาหะต่อโรคติดต่อ ห่างไกลจากชุมชนที่พลุกพล่าน อากาศดี ลมโกรก กลิ่นหรือเสียงรบกวนของสัตว์เลี้ยงก็ไม่รบกวนเพื่อนบ้าน แต่อาจห่างไกลจากลูกค้าที่ประสงค์จะติดต่อซื้อขาย

ลุงสกล คำพิมล แกนนำของกลุ่มตำบลหนองแวง อำเภอบ้านแพ่ง จังหวัดนครพนม ได้พาออกไปดูแปลงเกษตรผสมผสานที่ห่างจาก

หมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร ผ่านถนนลูกรังและเข้าถนนดินทรายแคบๆ ที่ด้านหนึ่งของถนนปลูกมันสำปะหลัง อีกด้านหนึ่งเป็นป่าละเมาะของชุมชนที่สงวนเป็นป่าอนุรักษ์ พอเข้าไปถึงแปลงแล้ว ภาพที่เห็นได้สร้างความประทับใจในการจัดการ และความอดุสาหะที่สร้างแปลงเกษตรผสมผสานได้อย่างลงตัว ลุงสกล เล่าให้ฟังว่า “ได้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มมาหลายปี เนื่องจากว่าอยู่คนเดียวตามลำพังไม่ได้ ไม่มีพลัง สิ่งดีๆ ที่เรียนรู้จากการเข้าร่วม คือการทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ การเลี้ยงสัตว์ ปลา ไก่ รวมทั้งการจัดการในแปลง ผมทำปุ๋ยใส่บ่อ และเลี้ยงไก่ไว้บนบ่อปลา จนน้ำเขียวปลาโตดีแล้ว”

ลุงสกล มีบ่อปลา 3 บ่อ เป็นบ่อใหญ่ 2 บ่อและเล็กสำหรับอนุบาลลูกปลาอีก 1 บ่อ สองบ่อใหญ่มีขนาดบ่อละเกือบไร่ แต่ละบ่อมีโรงเรือนไก่อยื่นไปในบ่อปลา มูลไก่ ก็จะได้เป็นอาหารปลา สร้างพืชและสัตว์เล็กๆ ที่เป็นอาหารปลา เรียกว่าพลงก่ตอน รวมทั้งมูลไก่ และปุ๋ยน้ำชีวภาพที่ใส่ในตอนแรกจะทำปฏิกิริยาในบ่อปลา ทำให้บ่อสามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ตลอดปี

ด้วยความที่แปลงเกษตรผสมผสานห่างไกลจากชุมชน ลุงสนธิเล่าว่า ไก่ของตนเองปลอดภัยจากโรคสุตอิต “ไก่ผมที่เลี้ยงบนบ่อ สุขภาพดี ไม่เป็นโรคหวัดแน่นอน เลี้ยงมาได้ 2-3 เดือนแล้ว เป็นไก่บ้าน อีกหน่อยก็ขายหมด บอกพ่อค้ามาทันที หากโชคดีไม่มีโรคมารบกวนจริงๆ ผมคงมีเงินใช้หลักหมื่น” สองโรงเรือนที่สำหรับเลี้ยงไก่ ประมาณด้วยสายตาและเจ้าของก็บอกว่ามีราว 500 ตัว ลุงสนธิบอกอีกว่า บางทีก็นับหลง ต้องคิดจากนำเข้าวันแรก หากตายไปก็หักออก เป็นยอดเหลือคิดแบบนักบัญชีทีเดียว

ผลิตภัณฑ์การแปรรูป...ลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้

พีโบอ่อน ด่วนติด ประธานกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ ตำบลหนองฮี อำเภอปลาปาก นครพนม ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า “หลังรวมกลุ่มกันใหม่ฯ ศูนย์ประสานงานหรือโครงการไทย-เบลเยียม ได้พาไปอบรมที่ อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร และได้้นำแนวคิด และความรู้มาแปรเป็นรูปธรรมโดยการผลิตของใช้ในครัวเรือน” ดังที่รู้จักก่อนแล้วว่าการรวมศูนย์ตุ้มโฮมประชุมทุกเดือน แต่ละเดือนก็จะมีการนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มย่อยต่างๆ มาขอวัดใจ แลกเปลี่ยนและจำหน่าย พีโบอ่อน ก็ถือโอกาสนี้ เป็นแนวทางเสนอผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม “ประชุมเสร็จเราก็นำเสนอต่อกรรมการ ทุกคนว่าผลิตภัณฑ์ของเราดี บางอย่างวัตถุดิบขาด เช่น น้ำมันยาเหลือง น้ำมันงา โดยเฉพาะงาดำ ต้องรอฤดูกาลหน้า กลุ่มให้การสนับสนุนอย่างนี้ มีกำลังใจขึ้นอีกเยอะ”

ตลาดและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เป็นหัวใจสำคัญ พีโบอ่อนเล่าต่อว่า ส่วนใหญ่จะจำหน่ายในการประชุม เป็นรายเดือน ส่วนรายปีจะนำไปที่งานเกษตรลุ่มน้ำโขง ที่นครพนม ขณะที่จำหน่ายรายวันจะวางไว้ที่ทำการกลุ่ม และร้านค้าในหมู่บ้าน ซึ่งมองดูแล้ว ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มยังไม่กระจายไปในวงกว้างเท่าใดนัก แม้ว่าจะจำหน่ายในแวดวงสมาชิกของศูนย์ตุ้มโฮม แต่รายได้ก็ไม่เบาทีเดียว “ในปี 2546 กลุ่มมีรายได้ 74,021 บาท ค่าวัตถุดิบและขวดบรรจุภัณฑ์ 51,454 บาท ค่าแรงและค่าใช้จ่ายอื่นๆ อีก 20,076 บาท พอมีกำไรบ้าง”

ในด้านการจัดสรรผลกำไร ส่วนใหญ่จะแบ่งปันให้กลุ่มทำทุนหมุนเวียนต่อ พีโบอ่อน เล่าต่อว่า “ในปี 2545 เป็นปีแรกที่เริ่ม เรามีกำไร 11,184 บาท แบ่งให้กรรมการ 20% คิดเป็น 2,237 บาท เป็นทุน

ขยายงาน 60% คิดเป็น 6,710 บาท และเป็นทุนสำรอง 20% คิดเป็น 2,237 บาท โดยทุนตอนแรกได้มาจาก ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน จำนวน 10,000 บาท และทุนจากพอช. อีก 20,000 บาท” เมื่อพูดคุยถึงจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ว่ามีอะไรบ้าง วิทยุรุ่นใช้บ้างหรือไม่ เพราะส่วนใหญ่เป็นสมุนไพร พีดีเอ็นไอ คำห่วย เลขานุการกลุ่ม-บอกว่า “พืชมเส่น้ำของเรา กลิ่นหอมนุ่มกว่า ราคาถูกกว่ายี่ห้อในตลาด ปริมาณก็มากกว่า สุกอบน้ำมะขาม ใช้ได้ดี ผิวหนังไม่แตก ผิวหน้านุ่ม เต่งตึง เพราะมีมะขามผลมน้ำผึ้ง วิทยุรุ่นชอบใช้ อีกอย่างหนึ่ง คือ เทียน คนชอบมาซื้อไปจุด ดูแปลกตา นักเรียนซื้อไปจุดเวลาเข้าค่าย ราคาถูก มีคุณภาพ พร้อมดูโรแมนติก เห็นวิทยุรุ่นเขาว่า ส่วนพีดีเอ็นไอเลยไม่รู้ว่าเป็นอะไรแมนติกเป็นอย่างไร” พีดีเอ็นไอ พุดและอายุจนแก่แก่แดงแน่นอนละพีเขาใช้สุกอบน้ำมะขามผลมน้ำผึ้งของกลุ่มมาตลอด สามผลิตภัณฑ์ดังกล่าว วิทยุรุ่นจะชอบซื้อมากและชอบบอกกันต่อ อย่างไรก็ตามพีโบอ่อน บอกว่า “พวกเราจะต้องพัฒนาคุณภาพขึ้นไปอีก พร้อมทำหีบห่อ ขวด ให้สวยงาม นำมาใช้ รวมทั้งต้องต้องทำผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ให้ผู้ใช้มีทางเลือกมากขึ้น”

ในการจำหน่าย ทางกลุ่มจะจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง สำหรับการขายส่ง ทางกลุ่มจะขายตั้งแต่ 1 โหลขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่ซื้อไปขายต่อพอมีกำไรบ้าง ส่วนราคาขายแล้วแต่ผู้ที่ซื้อไปจะกำหนดอีกทีหนึ่ง ทางกลุ่มไม่ได้ตัดราคาตายตัว ฟิว่งสา แสงยา เลขานุการกลุ่มแปรรูปเล่าให้ฟังว่า “กลุ่มตั้งราคาขายพอมีกำไรบ้าง แต่ไม่สูงกว่าที่คิด ถูกมากหากเทียบกับคุณภาพ” นอกจากนั้น ฟิว่งสา ยังได้ขอให้บอกต่อผู้ที่สนใจจะเป็นลูกค้าผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเกี่ยวกับราคาทั้งตั้งเอาไว้กับชนิดของผลิตภัณฑ์ดังนี้ :

ผลิตภัณฑ์

ราคาส่ง (บาท)

ราคาปลีก (บาท)

1. พิมเสนน้ำ	17	20
2. แชมพู (ดอกอัญชัน มะกรูด)	20	20
3. ครีมนวด (ดอกอัญชัน มะกรูด)	20	25
4. สบู่เหลวสมุนไพร	20	25
5. ยานม่อง	10	15
6. ยาเหลือง	25	30
7. เทียนสมุนไพรไฉ่ยุง	15	20
8. น้ำยาล้างจาน	20	25

แกนนำกลุ่มย้ำอีกครั้งว่า คุณภาพ ปริมาณ บวกกับความตั้งใจ ภูมิปัญญา และจิตใจที่มุ่งต่อส่วนรวมแล้ว จะเข้าไปใช้หรือจะมาเรียนรู้ ทางกลุ่มก็ยินดี

โรงผสมอาหารสัตว์...ทางออกปัญหาอาหารแพง

แรกเริ่ม โรงผสมอาหารสัตว์ของเครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนมตั้งอยู่ที่ อำเภอเรณูนคร แกนนำจากกลุ่มย่อยต่างๆ มาร่วมกันผลิตอาหารที่นี้จากการสัมมนาได้สะท้อนภาพให้เห็นถึงปัญหาหนึ่งคือแหล่งผลิตอยู่ห่างไกลสมาชิก เช่น โพนสวรรค์ ปลาปาก บ้านแพง ทำให้การขนส่งลำบาก และแกนนำจากอำเภอต่างๆ มาช่วยผลิตไม่สะดวก ดังเช่น เกษมศิลป์ มณีรัตน์ กรรมการกลุ่มได้บอกว่า “กลุ่มผมห่างจากเรณูนคร 40 กิโลเมตร ผมไปๆ มาๆ ไปช่วยกลุ่มผลิตอาหาร

สัตว์ เป็นเวลา 7 เดือน ไม่ได้ค่าแรง แต่ได้ค่ากับข้าว ทั้งนี้เมียเริ่มบ่น
มันเป็นช่วงที่วัดใจจริงๆ”

ก่อนนั้น เกษมศิลป์ เล่าว่า ความต้องการอาหารหมูมีมาก
ราคาอาหารสำเร็จในท้องตลาดเริ่มสูงขึ้น มวลหมูสมาชิกได้หารือกับ
ศูนย์คุ้มครอง และศูนย์ประสานงาน ในการจัดส่งแกนนำไปอบรมที่
กำแพงแสน ซึ่งกลุ่มย่อยได้ไป 3 คน ทางกลุ่มมีความพร้อมได้รวบรวม
สมาชิก 30 คน ออกหุ้นคนละ 1,500 บาท มาลงทุนซื้อเครื่องจักรผสม
อาหาร พร้อมสร้างโรงเรือนง่ายๆ นอกจากนี้ได้ยืมเงินธนาคารออมสิน
ในการจัดซื้อวัตถุดิบเป็นจำนวน 140,000 บาท ดอกเบี้ย 6 เปอร์เซ็นต์
ต่อปี โรงผสมอาหารสัตว์ของกลุ่มอำเภอโพธารมย์ ตั้งอยู่บ้านเลขที่
306 หมู่ที่ 12 บ้านด้าย ตำบลโพธารมย์ อำเภอโพธารมย์ จังหวัด
นครพนม ซึ่งเป็นที่ดินของ เกษมศิลป์ เองด้วยชื่อของหมู่บ้านที่แปลกๆ
ไม่คุ้นหูเลย จึงอยากรู้ความหมายของชื่อหมู่บ้าน คุณพ่อของเกษมศิลป์
ที่นั่งข้างๆ บอกว่า “คำว่า ด้าย แปลว่า ร้ว เป็นภาษาอ้อ ซึ่งเป็นภาษา
ท้องถิ่นที่ชาวบ้านเขาสื่อสารไปมาหาสู่กัน” คุณพ่อเล่าต่อถึงกิจกรรม
เกษตรผสมผสานของลูกชาย “เกษมศิลป์” ว่า “เขาขยัน ทั้งเลี้ยงหมู
เลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงปลา ทั้งดูแลโรงผสมอาหารสัตว์ เดียวนี้ มีหมูแม่พันธุ์
9 ตัว พ่อพันธุ์ 1 ตัว หมูขุน 8 ตัวแม่หมูให้ลูกประมาณ 16-19 ตัวต่อ
ตัวต่อปี แต่ละปีก็พอได้ลูกหมูขาย 140-150 ตัวพออยู่ได้เพราะเรามีโรง
อาหารสัตว์นี้แหละ ส่วนไก่ไข่มีเลี้ยงอยู่ 2 เล้าๆ ละ 80 ตัว พอได้ขายไป
หลานชายตัวเล็ก ขยันเก็บไข่ เช้า-เย็น”

“กลุ่มโรงอาหารสัตว์อำเภอโพธารมย์ เริ่มเมื่อ 25 เมษายน
2545 ผลการดำเนินงานของกลุ่มก็ไปได้ดี ที่สำคัญสมาชิกได้อาหาร
ราคาถูก พร้อมมีคุณภาพดี ผสมวันนี้มารับได้เลย อีกอย่างสมาชิก

เดินทางมารับเอง สะดวกสบาย สิ่งสุดท้าย คือเป็นกิจการของกลุ่มเราช่วยกัน กลุ่มช่วยเหลือ” เกษมศิลป์ เล่าต่อเนื่องจาก หากเปรียบเทียบชนิด อาหารสัตว์และราคา ระหว่างผลิตภัณฑ์ของกลุ่มกับผลิตภัณฑ์ที่วางขายในตลาดพอจะสรุปให้เห็นภาพดังนี้

ผลิตภัณฑ์	ตลาด (บาท/ถุง)	กลุ่ม (บาท/ถุง)
1. อาหารหมูขุน	270	250
2. อาหารหมูอ่อน	290	260
3. หัวอาหารหมูขุน	510	450
4. อาหารหมูเล็ก	400	305
5. อาหารไก่ไข่	300	235

กลุ่มติดประกาศไว้ที่โรงผสมอาหารสัตว์ว่า ราคาในช่วง เมษายน 2547 และหากไม่ใช้สมาชิกให้บวกเพิ่ม 10 บาท/ถุง จะเห็นได้ว่ากิจกรรมกลุ่มได้ช่วยลดค่าใช้จ่ายให้กับสมาชิกจริงๆ ในการจำหน่ายสมาชิกต้องมารับเองที่โรงผสมอาหาร พร้อมเขียนลงในสมุดตัวเอง และต้องชำระทั้งหมดในคราวมารับรอบต่อไป

เช่นเดียวกับโรงผสมอาหารของกลุ่มตำบลหนองฮี อำเภอปลาปาก นครพนม ที่แกนนำอย่าง แดนพนม ดวงไธดี หมูวัย 40 ปี ที่ดูแลโรงผสมของกลุ่ม ได้ไปฝึกงานฝ่ายผลิตของเครือข่ายที่เรณูนคร แต่ปัญหา คือไป-มา ไม่สะดวก และลำบากต่อสมาชิกในการขนส่ง จึงรวบรวมสมาชิกตอนแรกได้ 4-5 คน พร้อมช่วงหลังได้ถึง 14 คน เริ่มก่อตั้งเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2546 โดยซื้อเครื่องผสมอาหารสัตว์จากกาฬสินธุ์ ขนาด 3 แรงม้า ผลิตได้วันละ 5,000 กิโลกรัม โดยได้ทุนจาก พอช. เป็น

เงิน 190,000 บาท มาใช้จ่ายเป็นค่าก่อสร้างโรงเรือน 12,000 บาท ค่าเครื่องผสม 37,000 บาท รวม 49,000 บาท ที่เหลือพร้อมเงินกลุ่ม เอาไว้ลงทุนซื้อวัตถุดิบ

แกนนำหนุ่ม แदनพนม บอกว่า เพิ่งเลี้ยงหมูมาได้ 3 ปี แต่ก่อนไม่เคยเลี้ยงเลย “ผมมีหมูขุน 50 ตัว แม่พันธุ์ 8 ตัว ผมเลี้ยงพอได้น้ำหนัก 80-100 กิโลกรัม ก็จับขายราคาปัจจุบันประมาณ 46 บาทต่อกิโลกรัม ปีหนึ่งก็พอเห็นเงินแสน นอกนั้นผมก็มีบ่อปลา ไก่ เป็ด ไม้ผลในแปลงเกษตร ผมไม่มีประสบการณ์เลี้ยงหมูมาก่อน ผึกเอา ตั้งใจเอาใจใส่ จนปัจจุบันผมสามารถผสมเทียมหมูได้ ให้บริการสมาชิกด้วยกันในอัตรา 300 บาทต่อครั้ง และรับประกันผสมติด”

แนวทางที่ทำให้กิจการของกลุ่มก้าวหน้า นั่นคือมองเห็นเป็นความสำเร็จ แदनพนม เล่าว่า “การตลาดต้องดี แต่ก่อนมีการอนุญาตให้เปิดเชิงขายในหมู่บ้านได้ สมาชิกเรามีแหล่งขายหมูเป็นเพิ่มนี้แ่ววๆ มาว่า ต้องทำตามขั้นตอนตามปศุสัตว์ นอกจากนั้นการจัดการของโรงผสมอาหารที่ต้องดี ซื่อสัตย์ โปร่งใส ต้องลงบัญชีทุกครั้ง รวมทั้งต้องตัดต้นทุนการผลิต ที่สำคัญประการหนึ่ง คือต้องให้ความร่วมมือ และขอความช่วยเหลือจากแหล่งต่างๆ ด้วย”

ราคาวัตถุดิบเริ่มแพง มีผลต่อการขยับขึ้นราคาอาหารสำเร็จ แต่ราคาของเครื่องขายก็ยังถูกกว่าตลาดอยู่ดี โดยเฉลี่ยกระสอบละ 20 บาท ซึ่งกลุ่มพอมีกำไรกระสอบละ 5-10 บาท แกนนำบอกว่า ไม่หวังกำไรของกลุ่มจะได้เท่าใด แต่พอให้อยู่รอดได้ พร้อมสมาชิกได้ของดีราคาถูกและเดินไปพร้อมกับกลุ่ม หากมองดูวัตถุดิบที่นำมาผสมแล้วเกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ ต้องซื้อจากภายนอกชุมชน ดังเช่น รำ ปลายข้าว ข้าวโพดละเอียด กากถั่วเหลือง ปลาป่น ถั่วเหลืองอบ อาหารพรีมิกซ์

ยาถ่ายท้องเสีย ยาช่วยย่อย ไลซีน ไบโกระดิน เกลือ เปลือกหอย และ ส่วนประกอบอื่นๆ ราคาจึงเริ่มขยับขึ้น ดังเช่น รำ ราคา 4.7 บาท/กิโลกรัม ในปี 2546 เป็น 5.4 บาท/กิโลกรัม ในปี 2547 ปลายข้าว 5 บาท/กิโลกรัม ในปี 2546 เป็น 6.8-7.0 บาท/กิโลกรัม ในปี 2547 เป็นต้น

การตั้งราคาก็เช่นเดียวกันกลุ่มโพนสวรรค์ ราคาถูกกว่าผลิตภัณฑ์ที่ขายในท้องตลาด ดังราคาที่เปรียบเทียบให้เห็น

ผลิตภัณฑ์	กลุ่ม (บาท/กระสอบ)		ตลาด (บาท/กระสอบ)
	2546	2547	
1. อาหารหมูขุน	250	240	280
2. อาหารแม่พันธุ์	240	250	280

แน่นอนละ สมาชิกได้อาหารสำเร็จ คุณภาพดี ราคาต่ำ นอกจากนั้น กากอาหารเกษตรกรที่ไม่เป็นสมาชิกก็ซื้อได้ แต่คนละราคา

ความสำเร็จ...ก้าวอย่างที่สำคัญ

สมาชิกทั้งมวลของคุณย์ตุ้มโยม มีความพอใจมากในกิจกรรมที่ตนเองเข้าร่วมและลงมือทำ ต่างก็คิดว่า ตนเองมีงานทำตลอด ได้พบปะสังสรรค์ผู้คนมากขึ้น ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้น รวมทั้งได้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่ถูกกว่าตลาด หลายคนเล่าว่าไม่ต้องไปทำงานห้างครอบครัว ทำงานใกล้บ้านอยู่กับครอบครัว เลี้ยงดูลูกเมียพ่อแม่ แค่นี้ก็สุขแล้ว นี่แหละคือคุณภาพชีวิตที่ไม่อาจวัดได้ด้วยตัว

ชี้วัดใดๆ

สมาชิกส่วนใหญ่มองว่าประธานและกรรมการเป็นแกนนำและกลไกสำคัญในการผลักดันกิจกรรมต่างๆ ความสำเร็จ นอกจากนี้ความเข้าใจกันระหว่างสมาชิกและกรรมการ ด้วยการประชุมที่บ่อยครั้ง

ส่งผลให้งานเคลื่อนไหวได้เร็วขึ้น

กิจกรรมต่างๆ สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกและสร้างรายได้ กิจกรรมทั้งรูปแบบกลุ่ม เช่น โรงผสมอาหารสัตว์ โรงทำปุ๋ยเม็ด โรงปุ๋ยหมัก ได้ทั้งผลผลิตและอยู่ได้ด้วยธุรกิจของตนเองเป็นต้น และรูปแบบรายครัวเรือน เช่น การเลี้ยงหมู เกษตรผสมผสาน ข้าวปลอดสารพิษ ก็สร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรม ที่เกิดรายได้เป็นขึ้นเป็นอันแก่สมาชิก

หน่วยงานหลักที่สนับสนุนคือศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของ ธกส. ได้ผลักดัน สนับสนุน จัด

ฝึกอบรม ดูงาน สร้างให้เกิดแนวคิดและแนวทางในการพัฒนาทางเดินชีวิตของครอบครัวเกษตรกร ตลอดจนคอยมองหาและศึกษากิจกรรมหรือธุรกิจที่เหมาะสมต่อเครือข่ายเกษตรกรต่างๆ รวมทั้งเป็นตัวกลางคอยเชื่อมประสานทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือและสนับสนุนเกษตรกรให้มากขึ้น

ศูนย์คุ้มโฮม หรือ เครือข่ายเกษตรผสมผสาน เป็นกลุ่มระดับรากหญ้าอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการพัฒนาจากความล้มเหลวของการพัฒนาเศรษฐกิจ ตั้งแต่ระดับล่างจนถึงระดับประเทศ บทเรียนได้สอนให้เกษตรกรรู้จักรวมตัว รวมแนวคิด เลือกลงทางเดินที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาภาระหนี้สิน และเพิ่มรายได้ให้เพียงพอที่จะอยู่ได้ในชุมชน ในกิจกรรมเพิ่มรายได้ การศึกษาอบรม การหลักจัดการกลุ่มกองทุน และกระบวนการเรียนรู้ของมวลหมู่สมาชิกและกรรมการ ส่งผลให้วิกฤติที่เคยมีค่อยเลื่อนไป

แม้ว่าวิกฤติจะยังไม่หมด แต่หนทางที่เลือกเดินเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อภาวะปัจจุบัน ขณะเดียวกันหน่วยงานที่เป็นส่วนหนึ่งของ ธกส. ต้องเป็นผู้ที่คอยจุดประกายให้เกิดเครือข่ายต่าง ๆ ให้มากขึ้นต่อไป

คุ้มเอ๋ย คุ้มโฮม	ได้ขึ้น ได้ชม สร้างเครือข่าย
คุ้มฮัก คุ้มแพง ไม่เสื่อมคลาย	เรียงร้อย เรียงใจ พร้อมก้าวเดิน
ย่างก้าว มุ่งหน้า เพื่อท้องถิ่น	หมดสิ้น ทุกขยาก ที่ขาดเงิน
สร้างเกษตร ผสมผสาน ให้เจริญ	แผ้วถาง ทางเดิน อย่างมั่นคง

ห้องสมุด ๓๐๐ ปี สมเด็จพระนางเจ้า

00002724